

**ULUSLARARASI KINALIZÂDE
AİLESİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
KINALIZADE FAMILY
PAPERS**

**ندوة عالمية لعائلة قتالي زاده
كتاب الندوة**

**31 Mayıs 1-2 Haziran 2012
31 May-1-2 June 2012
2012/ 31-1-2 / مايو- يونيه /**

Isparta / Türkiye / Turkey / التركية

**2014 / كانون الاول , ديسمبر / Aralık /
SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları**

KINALIZÂDE’NİN SİYASET FELSEFESİ

Enver UYSAL*

Özet

Kınalızâde önemli bir Osmanlı ahlâkçısıdır. O, *Ahlâk-ı Alâî*’nin bir bölümünü siyaset felsefesine ayırmıştır. Onun, siyaset felsefesinde kısmen Platon ve Aristo’dan, ama daha çok da Fârâbî, Tûsî ve Devvânî’den etkilendiği anlaşılmaktadır. Kınalızâde, insanın doğal olarak medenî ve toplumsal bir varlık olduğunu ifade eder, devleti bir bedene benzetir. Ona göre medenî toplum; farklı toplulukları, hatta birbirine zıt yapıdaki ulusları bir araya getiren, huzur, mutluluk ve güven içerisinde beraber yaşamayı gerçekleştiren toplumdur. Toplumun olduğu yerde doğal olarak “siyaset” olacaktır. Ama Kınalızâde’ye göre, bu siyasetin niteliği önemlidir. Onun “ahlâk”ı öne çıkaran ve “erdem”e vurgu yapan bir siyaset felsefesi benimsediği anlaşılmaktadır. Erdemli şehir; “hikmet” ve “adalet” üzerine kurulan, halkı hayır ve iyilik düşüncesiyle bir araya gelmiş olan şehirdir. Erdemden yoksun şehir ise, “şer ve fesat şehri”dir. Kınalızâde, “erdemli siyaset” ve “erdemli devlet” üzerinde ısrarla durur. Devlet başkanının sahip olması gereken nitelikleri tek tek açıklar. Toplumsal ve siyasal sorunların çözümünde özellikle “adalet” ve “sevgi” kavramlarının altını çizer. Adalet, toplumsal huzur ve denge için çok önemli, anahtar bir kavram, ama sevgi ondan daha önemli ve onu önceleyen bir kavramdır. Tıpkı Tûsî’nin dediği gibi, Kınalızâde’ye göre de, sevginin olduğu yerde adalet aranmaz. Çünkü adaletle ihtiyaç olmaz. O halde devlet yöneticisinin toplumsal huzur ve barış için yapması gereken; öncelikle sevgiyi, sonra da adaleti yerleştirmek ve bunları toplumda yaymaktır. Bu bildiri, Kınalızâde’nin, siyaset felsefesinde öne çıkardığı konuları değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

* Doç.Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Abstract

Kınalızade's Political Philosophy

Kınalızade is an important moralist in the Ottoman period. He handled political philosophy in a chapter of his book *Akhlaq-i 'Alai*. It seems that in his political philosophy, he was partially influenced by Plato and Aristotle, but rather by al-Farabi, al-Tusi and al-Dawwani. Kınalızade suggests that human is by nature civilized and social being, and points out an analogy between the state and body. According to him, civilized society is one that brings together different communities, even incompatible nations and provides peace, happiness and safety. "Politics" is an outgrowth of society. However, to Kınalızade, the quality of the politics is important. It is understood that he adopted a political philosophy highlighting "morality" and emphasizing "virtue". Virtuous city is one that is built on "wisdom (al-hikma)" and "justice (al-adl)", and whose residents come together on the basis of the idea of prosperity and goodness. As to the unvirtuous city, it is deprived of virtue and is the city of evil and disorder. Kınalızade overemphasizes on "virtuous politics" and "virtuous state". He elucidates the features that a ruler should possess. He underlines the concept of "justice" and "love" in the solution of social and political problems. Although justice is a key concept for the social welfare and equilibrium, love is a more important concept than justice and precedes it. Just like al-Tusi, according to Kınalızade, justice is not sought wherever love is. Because, it is not needed of justice there. Then, what governor should do for social welfare and peace, is to establish and disseminate, love firstly and then justice. This paper aims at analyzing the subjects which Kınalızade highlighted in his political philosophy.

Kınalızâde Ve *Ahlâk-ı Alâî*'si

Kınalızâde Ali Efendi (ya da Kınalızâde Ali Çelebi) 16. yüzyılda yaşamış (1510-1572) önemli bir Osmanlı ahlâkçısıdır. Dedesi Abdülkadir Hâmidî sakalına kına yaktığı için, soyundan gelen bilginler "Kınalızâde" lâkabıyla tanınmışlardır.

Kınalızâde 1510 yılında Isparta'da doğmuş, eğitimini tamamladıktan sonra Edirne, Bursa ve İstanbul medreselerinde müderrislik, Şam, Kahire, Bursa ve İstanbul'da kadılık, kısa bir süre de Anadolu kazaskerliği yapmış, 1572'de Edirne'de vefat etmiştir.

Oğlu Hasan Çelebi, *Tezkiratü's-Şuarâ*'sında babasına uzun bir bölüm ayırır, onun fazilet âbidesi, ilim deryası, hak ve hakikatin temsilcisi olduğunu kaydeder. Ataî de *Zeylu's-Şakâik*'inde, Kınalızâde'nin hikmette İbn Sina ayarında bir düşünür olduğunu söyler. Şüphesiz bu son ifadenin, bir gerçeği dile getirmekten çok, ona atfedilen saygının göstergesi olarak algılanması daha doğrudur.

Kınalızâde çok sayıda risale kaleme almıştır. Bunların çoğu şerh ve hâşiye niteliğindedir. Fakat eserlerinin en ünlüsü *Ahlâk-ı Alâî*'dir.¹

¹ Kınalızâde ile ilgili bkz. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiratü's-Şuarâ*, Ankara 1989, c.II, s.652-691; Ataî, *Zeyl-i Şakâik* (Ed. A. Özcan), Çağrı Yay., İstanbul Ts., c.I, s. 165-168; Bursalı

Kınalızâde ahlâka dair düşüncelerini *Ahlâk-ı Alâî*'de dile getirir. Eser, dönemin Suriye Beylerbeyi Ali Paşa adına kaleme alındığı için bu adı almıştır. Türkçe yazılmış ilk ciddî ve geniş kapsamlı bir ahlâk felsefesi kitabıdır. Yazıldığı tarihten Osmanlı Devletinin yıkılış dönemlerine kadar en çok okunan ve etki alanı en geniş olan kaynaklardan biridir. Osmanlı'nın son yıllarına kadar medreselerde okutulan ahlâk derslerine kaynak kitap olması, sadece İstanbul kütüphanelerinde yetmişen fazla nüshasının bulunması ve yazmalarının dünyanın çeşitli kütüphanelerine yayılmış olması, *Ahlâk-ı Alâî*'nin önemini ve gördüğü ilginin ifadesidir. Kitabın bazı bölümleri Batı dillerine de çevrilmiştir. Örneğin Venedikli mütercim Giovanni Medun tarafından yapılan çeviri bunlardan biridir.

Ahlâk-ı Alâî, felsefî gelenek içinde yazılan ahlâk kitaplarının ilki değildir. İbn Miskeveyh (ö.1030)'in *Tehzibu'l-Ahlâk*'ı, Nasîruddin Tûsî (ö.1274)'nin *Ahlâk-ı Nâsirî*'si, Hüseyin Vaiz Kâşîfî (ö.1505)'nin *Ahlâk-ı Muhsinî*'si, Celâleddin Devvânî (ö.1502)'nin *Ahlâk-ı Celalî*'si bu türün Kınalızâde'den önceki örnekleridir. *Ahlâk-ı Alâî*'de, bunların, ama özellikle Aristoteles'in *Nikomakhos'a Ethik*'inin etkisi büyüktür. Ancak bundan, *Ahlâk-ı Alâî*'nin orijinalliği olmadığı sonucunun çıkarılması doğru değildir. Kınalızâde ahlâk felsefesi alanında kendinden önceki birikimden yararlanmış, ele aldığı konuları felsefî ve dinî nosyonu sayesinde başarıyla ortaya koymuştur. Kitabın yukarıda değindiğimiz geniş etkisi de bu başarının göstergesidir.² Osmanlı-Türk toplum yapısındaki ahlâkî normların pek çoğunun oluşmasında *Ahlâk-ı Alâî*'nin önemli bir payı olduğunu söylemek mümkündür.

Ahlâk-ı Alâî üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm klasik ahlâk felsefesinin temel konuları ve bireysel ahlâka ayrılmıştır; ahlâk kavramı ve ahlâk bilimi, ahlâkın değişip değişmediği problemi, nefis kavramı ve nefsin güçleri, ahlâkî erdemler ve kötü huylar, erdemlerle donanmanın, kötü huylardan kurtulmanın yolları...

İkinci bölümde aile ahlâkı incelenir: Aile kurumunun önemi, ailede bireylerin birbirine karşı görevleri, çocuk eğitimi, yeme-içme, oturup-kalkma adabı... Bu bölüm felsefî içerik açısından zengin olmamakla birlikte, 16. yüzyıl

Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, c.I, s.400; Mehmet Ali Aynî, *Türk Ahlâkçıları*, İstanbul 1993, s.73-80; Ferid Kam, "Kınalızâde Ali Çelebi", *Dârulfunûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I/4 (1332), s.357-379; Abdülhak Adnan Adıvar, "Kınalızâde Ali Efendi", *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B. Yay., İstanbul 1977, c.VI, s.709-711; Mehmed Çavuşoğlu, "Kınalızâde, Ala' Al-Din Ali Celebi" *Encyclopaedia of Islam*, E.J.Biril, c.V, s.115-116; Hasan Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, c.25, s.416-417; Ayşe Sıdika Oktay, *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005; Enver Uysal, "Ferit Kam'ın Tercüme-i Hal Hakkındaki Düşünceleri ve Kınalızâde ile İlgili Bir Denemesi", *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1986, c.I, sayı:1, s.133-139.

² *Ahlâk-ı Alâî* ile ilgili bkz. Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî* (yayına hazırlayan: Hüseyin Algül, "Devlet ve Aile Ahlâkı" bölümlerini aynı adla yayına hazırlayan: Ahmet Kahraman), Tercüman 1001 Temel Eser dizisi, İstanbul, Ts.; Mehmet Ali Aynî, age., s.80-96; Oktay, age.,; Ahmet Kahraman, "Ahlâk-ı Alâî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, c.II, s.15-16.

Türk-İslâm aile yapısı ve toplum hayatına, eğitim anlayışına ışık tutması bakımından orijinallik arz etmektedir.

Siyaset Felsefesi

Kınalızâde, kitabının üçüncü bölümünü siyaset felsefesi ve devlet ahlâkına ayırır. Fârâbî'nin sistemleştirdiği siyaset felsefesi geleneği, *Ahlâk-ı Alâî*'de popüler bir görünüm kazanır. Burada üzerinde ısrarla durulan konuların başında adalet ve sevgi gelir. Adalet ve sevgi üzerine kurulan devlet, ancak “erdemli devlet”tir. Ayrıca devletin yönetimi, devlet başkanında aranan şartlar, yöneticinin halkla ilişkileri ve genel anlamda “insan ilişkileri” gibi konular incelenir.

Kınalızâde'nin genel anlamda ahlâk anlayışında, özel anlamda siyaset felsefesinde Fârâbî etkisi yanında, özellikle Nasîruddin Tusî, Celâleddin Devvânî ve Hüseyin Vâiz Kâşîfî'nin etkisi büyüktür. Fârâbî ve İbn Miskeveyh ile klasik Yunan filozoflarına yapılan atıflar, özellikle Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsırî*'si ile Devvânî'nin *Ahlâk-ı Celâlî*'sine dayanmaktadır. Tûsî, kitabını “Platon'un Aristo'ya nasihatleri”, Devvânî ise “Aristo'nun İskender'e nasihatleri” ile bitirirken, Kınalızâde, kitabının sonunda hem Platon'un hem de Aristo'nun nasihatlerine yer vermiştir.

İnsanın Toplumsal Bir Varlık Oluşu

İnsan, Kınalızâde'ye göre “doğası gereği” toplumsal bir varlıktır. Kavram olarak bile “insan”, bazılarının zannettiği gibi “nisyan (unutma)” kökünden değil, “üns” kökünden gelmektedir. Üns ise “insanın başkalarıyla beraber yaşama, başka insanlarla ilişki içinde olma” özelliğini ifade eder. Her şeyin yetkinliği, kendine özgü özelliği gerçekleştirmekle olur. Beraber yaşama özelliği insanda doğal nitelik olunca, insanın yetkinliği de, hemcinslerine karşı bu niteliğini gerçekleştirmekle olur. Nitekim insanın bütün ihtiyaçlarını kendi başına karşılamasına imkân yoktur. Bundan dolayı insanlar bir arada yaşamaya mecburdur. “Temeddün” kavramı da, “çeşitli mesleklere mensup insanların, ihtiyaçlarını yardımlaşarak karşılamak suretiyle bir arada yaşadıkları yer” anlamındaki “medine”den türemiştir. Örneğin insanoğlu yeme, içme, giyim ve barınak konularındaki ihtiyaçlarını tek başına değil, ancak başkalarının yardımıyla karşılayabilir.³ Nitekim dinimizde beş vakit namazın cemaatle kılınmasının teşvik edilmesi, haftada bir kılınan cuma namazının farz oluşu, yılda iki kez kılınan bayram namazları, zekât ve bütün İslâm dünyasından temsilcilerin katılımıyla gerçekleşen “büyük kongre” mahiyetindeki hac... gibi sosyal içerikli ibadetlerin de amacı, insan ilişkilerini geliştirmeye ve sosyal bağları güçlendirmeye yöneliktir. Ayrıca Kınalızâde birlikte ve

³ Kınalızâde, *Devlet ve Aile Ahlâkı*, s.130-131, 156; Krş. Bahtiyar Hüseyin Sıddıkî, “*Nasîruddin Tûsî*” (Çev. Kasım Turhan, *İslâm Düşüncesi Tarihi*, Ed. M. M. Şerif, içinde), İnsan Yay., İstanbul 1990, c.2, s.195.

yardımlaşarak yaşama eğilimini, hayvanlar âleminden verdiği örneklerle de destekler.⁴

Ahlâk-ı Alâî'nin içeriği de, bireysel olandan toplumsal olana doğru ilerlemekte ve devlet ile sonlanmaktadır: Önce bireysel olarak insan; arzuları, eğilimleri ve yetenekleri... Sonra en küçük toplumsal bir kurum olan ailenin bir bireyi olarak insan; aile içindeki sorumlulukları ve görevleri. Sonra da toplumsal en üst kurum olan devletin bir bireyi olarak insan; devlete ve millete karşı sorumlulukları ve görevleri, yöneten ve yönetilen ilişkileri, karşılıklı görev ve sorumluluklar, yöneticinin sahip olması gereken özellikler... Bu son aşamada devlet; toplumda düzeni sağlayan ve insanları mutluluğa ulaştıran kurum, devlet başkanı ise toplumda huzur ve düzeni sağlayan kişi konumundadır. Bu yaklaşımıyla Kınalızâde'nin, bireyden aileye, aileden de topluma ve devlete doğru gittikçe genişleyen bir sosyalleşme çizgisi takip ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla düşünürümüzün, toplumu ve toplumun kurumsallaşmış biçimi olan devleti, büyük ve geniş bir aile olarak düşündüğünü, bundan dolayı da "devlet ahlâkı"nı aile ahlâkının sonuna yerleştirdiğini söyleyebiliriz. Nitekim bu büyük ailede devlet başkanı "baba" rolünü oynamakta, toplumun diğer fertleri de aile bireylerinin yerini almaktadır. Onun, devlet başkanının halka olan sevgisini, babanın oğluna olan sevgisine benzetmesi bu anlayışın bir ürünü olarak görülebilir.⁵

Üst Kimlik: Devlet Bilinci

Kınalızâde'ye göre medenî toplum; farklı toplulukların, hatta karakter yapısı ve özellikleri itibarıyla birbirine zıt yapıdaki ulusların bir araya gelip anlaşmaları, birbirinin farklılıklarını tolere edip bunu bir zenginlik sayarak, huzur, mutluluk ve güven içerisinde beraber yaşamayı gerçekleştiren toplumdur. Toplum bu anlayış ve yaşam düzeyine ulaşabildiği oranda toplumsal problemlerden ve düzensizlikten kurtulmayı başarmış demektir. Ancak bu toplumsal huzur ve barış ortamı sayesinde kazanılan ulusal üstünlük ve yücelik, sürekli olur.

Kınalızâde devleti bir bedene benzetir. Devletin kuruluşu, tıpkı bir bedenin organları gibi, farklı unsurların kendi aralarında anlaşıp yardımlaşarak dayanışma içerisinde uyumlu çalışmasıyla gerçekleşir. Devletin devamında da bu uyum ve dayanışma önemlidir. Her bireyin ya da her topluluğun kendi başına belirli bir gücü vardır. Ama bu güçler bir araya getirildiğinde ulusal büyük bir güç ortaya çıkar. Nitekim tarihte de aralarında birlik ve beraberliği sağlamış nice küçük topluluklar, aralarında birlik olmayan nice büyük toplulukları yenmiştir. Bir devletin unsurları anlaşma ve yardımlaşma içerisinde olursa, o devletin her türlü tehlikeden ve yıkılma endişesinden uzak olduğu, tecrübe ile sabittir. Ama bir devlete tefrika arız olduğunda, o devlet zayıflama ve yıkılma trendine girmiş demektir. Tarihte örnekleri çok olmakla beraber, Kınalızâde bu duruma örnek olarak özellikle Endülüs Emevi devletini zikreder. Her vilayet başkanı kendi başına saltanat sürme sevdasına kapılınca, devletin bölünüp parçalanması kaçınılmaz olmuştur.

⁴ Kınalızâde, *Devlet ve Aile Ahlâkı*, s.157.

⁵ Oktay, *age.*, s.425.

Kınalızâde, İslâm toplumuna arız olan bütün kötülüklerin sebebi olarak, devlet unsurları arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları görür. Bu anlaşmazlıkları giderip, unsurlar arasında uyumu sağlayacak olan ise yetkin bir siyaset ve iyi yetişmiş, yetkin bir devlet başkanıdır. Bu nedenle “siyaset”, insanların bir arada yaşamasının ve aralarında uyumu sağlamanın yegâne aracı olan bir bilimdir. Kınalızâde’ye göre insanın, siyaset olmaksızın medenî bir birlik içinde yaşaması mümkün değildir. Bu bağlamda düşünürümüz, siyasetin en tepesinde bulunan devlet başkanını bilgili ve yetkin bir doktora benzetir. Onun yönettiği halk ise beden gibidir. Doktor bedene arız olabilecek bütün hastalıkları ve onların tedavi yöntemlerini bilmek zorundadır. O, hastalığın cinsine göre, bedeni iyileştirecek tedavi uygular. Devlet başkanı da öyledir; toplumda ortaya çıkabilecek her türlü ihtilafı ve huzursuzluğu giderebilecek bilgi birikimine ve tecrübeye sahip olmalıdır. Toplumun sağlığı; “itidal” üzere; huzurlu, uyumlu ve dengeli bir hayat sürmesidir. Hastalığı ise; itidalden çıkması; huzursuzluk ve kargaşa içine girmesi demektir. İşte devlet başkanı tıpkı bir doktor gibi, bilgi birikimi ve tecrübelerine dayanarak, alacağı tedbirlerle ve uygulayacağı doğru politikalarla, itidalden çıkmış olan toplumu tekrar itidale, huzur ve mutluluğa döndürecektir.⁶

Ahlâkî Öne Çıkarıcı Bir Devlet Anlayışı

Kınalızâde siyaset felsefesinde şehirleri tasnif ederken büyük ölçüde Fârâbî, Tûsî ve Devvânî’nin etkisindedir. Onların etki kaynağı ise Platon’un “ideal devleti”dir. Kınalızâde’nin, tıpkı Fârâbî gibi siyaset felsefesinde “devlet”i ifade ve onunla ilgili tasnif için kullandığı kavram “medine (şehir)”dir. Medineden bahsederken de daha çok “temeddün” ve “ictima” kavramlarını kullanmaktadır. Buradan hareketle ve şehrin; “insanların toplu olarak yaşadıkları (temeddün) yerleşim birimi” olduğu düşünüldüğünde, Kınalızâde’nin “medine” ile kurumlaşmış devlet, o devletin yönetimi ve en üst siyasi yapıdan ziyade, devleti meydana getiren toplulukları ve bu toplulukların yaşayış tarzını kastettiği anlaşılmaktadır. Onun, siyaseti toplum yönetimi için zorunlu gördüğü hatırlanırsa, bu kavram ile son aşamada devleti kastettiği de söylenebilir.⁷

Kınalızâde, şehirleri, insanların bir araya geliş amaçlarını göz önünde bulundurarak tasnife tâbî tutar. Ancak bu tasnifte temel alınan düşüncenin, siyasî yapı vb. değil, salt ahlâkî bir bakış açısı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü tasnifte öne çıkarılan ilke, şehri oluşturan halkın inanç yapısı ve ahlâkî özellikleridir. Nitekim “erdemli (faziletli)” olmak ya da erdemden yoksunluk ahlâkî bir yaklaşımı yansıtır. Kınalızâde, tıpkı Fârâbî gibi “erdem” ekseninde şehirleri iki kısma ayırır:

1. Erdemli şehir (medine-i fâzıla)
2. Erdemden yoksun şehir (medine-i gayr-i fâzıla)

⁶ Bkz. Kınalızâde, *age.*, s.209-211.

⁷ Oktay, *age.*, s.445.

Erdemli Şehir

Erdemli şehir; halkı hayır ve iyilik düşüncesiyle bir araya gelmiş olan şehirdir. Burada bir araya gelmenin de, beraber yaşamanın da ilkesi ve nihaî amacı “hayır ve iyilik”tir. Dolayısıyla burada yaşayan insanlar “erdemli” amaçlamaktadır. Kınalızâde, Allah’ın ve O’nun yolunun birliğinden hareketle erdemli şehrin de bir tane olduğunu ifade eder. Nitekim iki nokta arasında var olduğu kabul edilen doğru tektir. Ama eğri çizgiler çok fazladır. Bu eğri çizgilerin fazlalığı gibi, erdemden yoksun şehirler de çoktur.

Hayır ve erdem üzerine kurulmuş olan erdemli şehrin bireylerini bir araya getiren şey; iyilik yapma ve hayır kazanma duygusu ile kötülüklerden ve reziletlerden uzak durma düşüncesidir. Hepsi hak ve doğru inanca sahip olup, iki şey üzerinde ittifak etmişlerdir:

- a) Düşünce ve görüş birliği
- b) Davranış ve tavır birliği

Yaratılış ve karakter benzerliği, aynı inanç ve değerler dünyasına sahip olmak, düşünce ve görüş birliğinin temelini oluştururken; aynı dinî uygulamalar içinde olmak, aynı kanunlara tâbî olmak ve arzu edilen olgunluğa ulaşmaya çalışmak, davranış ve tavır birliğinin gerçekleşmesinde ana etkindir. Erdemli şehir sakinlerinin hepsinin düşüncesi “hikmet” kalıbına dökülmüş, davranışları da “adalet” temeli üzerine bina edilmiştir.⁸ İlk defa Platon’un dile getirdiği, daha sonra İslâm ahlâk düşüncesinde de oldukça ilgi gören “dört erdem teorisi”nde “hikmet”in insana özgü “düşünme gücü (kuvve-i akliyye ya da nefs-i nâtika)nün erdemi, “adalet”in ise nefsin üç gücünün (düşünme, arzu ve öfke güçlerinin) de doğru biçimde kullanılmasından ortaya çıkan; “her şeyi gerektiği zaman, gerektiği kadar ve gerektiği şekilde, doğru ve yerli yerinde yapma” anlamında ortak bir erdem olduğu düşünüldüğünde, Kınalızâde’nin, erdemli şehir halkı için “hikmet” ve “adalet” kavramlarını öne çıkarması oldukça dikkat çekicidir. Bu, erdemli şehir halkının hem teorik hem de pratik planda erdemi gerçekleştirdiğinin ifadesidir. Çünkü burada hikmetin teorik erdemi, adaletin de en geniş anlamıyla pratik erdemi temsil ettiği söylenebilir.

Kınalızâde, erdemli şehir halkını yaptıkları iş ve mesleklere göre beş gruba ayırarak inceler:

a) Erdemli insanların önde gelenleri. Şehrin yönetimi bunlara bağlıdır. Bunlar doğru bildiklerini yapan, olgun bilginler ve aydınlar sınıfıdır. Bilgi birikimleri, deneyimleri ve görüş keskinliği ile başka insanlardan ayrılırlar. Her şeyin hakikatini bilmeye, gerçek yüzünü öğrenmeye çalışırlar. Bildiklerini başkalarına da öğretir, başkalarını da doğru yola sevkederler.

b) Hatip ve mürşitler sınıfı. Bunlar şiir ve hitabet sanatını da kullanarak, güzel söz ve öğütlerle halkı iyiliğe ve yetkinliğe çağırır, kötülük ve reziletlerden uzaklaştırırlar, başarılı anlatım ve tartışmalarla halkı bozuk inançlara kapılmaktan ve yanlış uygulamalardan korurlar.

⁸ Bkz. Kınalızâde, *age.*, s.175-177.

c) İşleri planlayıp düzenleyenler. Bunlar halk arasında adaleti sağlayacak kanunları düzenleyip, bunların uygulanmasını takip eder, muhasebe ve mühendislik işlerini deruhte ederler. Bugünkü anlamda belediye hizmetleri bir bakıma bu grup tarafından organize edilir.

d) Silahlı güçler sınıfı. Bunlar gaziler ve savaşçılardır. Görevleri şehri iç ve dış düşmanlardan korumak; isyankârların isyanlarına engel olmak, düşman saldırılarına karşı koymak, yolların, limanların ve gemilerin güvenliğini sağlamak. Bunların özellikleri; cesaretli olmaları, ata binme ve silah kullanma konularında maharetli olmalarıdır.

e) Esnaf ve zanaatkârlar. Bunlar da şehrin yiyecek, giyecek vb. ihtiyaçlarını karşılayan çeşitli iş ve meslek sahipleridir. Kınalızâde sanat ve meslek sahiplerinin tek bir sanatla ilgilenmeleri gerektiğini özellikle vurgular. Ona göre, bir kimse birden fazla sanatla meşgul oluyorsa, ilgisini her birine dağıtacağı için onların hiçbirinde mükemmel olamaz.⁹

Kınalızâde Ali Efendi, kendi dönemindeki şehirlerin; adaletli, dirayetli ve dinî yönü tam, dinin ve mülkün koruyucusu büyük padişah Sultan Süleyman Han'ın mübarek ve mesut elinde, değerli devlet adamlarının da gayret ve yardımları ile “iyilik ve fazîlet şehirleri” olduğunu ifade eder.¹⁰

Erdemden Yoksun Şehir

Erdemden yoksun şehri Kınalızâde, “şer ve fesat şehri” olarak tanımlar. Bu şehrin kuruluş felsefesi adeta “kötülük, bozgunculuk ve geçimsizlik” üzerine inşa edilmiştir. Burada eğer bir beraberlikten söz edilebilirse, insanların bir araya gelme nedeni de “kötülük” üzerindeki ittifaklarıdır. Durum böyle olunca, erdemden yoksun şehir, bireysel çıkar ve menfaatlerin öne çıktığı, insanların onlar uğruna mücadele ettiği, toplumsal huzur ve düzenden yoksun bir topluluk demektir.

Kınalızâde erdemden yoksun şehirleri genel olarak üçe ayırır:

a) Cahil şehir: Bu şehirde yaşayanlar, insana özgü olan düşünme gücünü (kuvve-i aklıye ya da kuvve-i nutkiyye) pek kullanmadıkları için iş ve eylemleri cahilcedir. Nerede, ne zaman, ne yapacaklarını bilmemektedirler. Bunların bir araya gelme nedenleri, bedenî güçlerin dışında, başka bir güce dayanmaktadır. Bu şehir halkının beraberliğinin nedeni öfke gücüne (kuvve-i gadabiyye) dayanıyorsa, bu topluluk adeta canavarlaşmış (medine-i câhile-i seb'iyye); arzu gücüne (kuvve-i şehviyye) dayanıyorsa, sâkinleri hayvanî düzeye inmiş şehir (medine-i cahile-i behîmiyye) haline dönüşür.

b) Fâsık şehir: Bu şehirde yaşayanlar düşünme gücüne sahip olup onu kullanabilecek yetenektedir. Fakat diğer nefsanî güçler (öfke ve arzu güçleri) hâkim konumda olduğu için düşünme gücü onlara hizmet etmektedir. Dolayısıyla burada yaşayanların bir araya gelme nedeni, öfke ve arzu güçleridir. Bunlar

⁹ Aynı eser, s.183-184.

¹⁰ Aynı eser, s.176.

düşünme gücü sayesinde neyin doğru olduğunu bilmekte, ama diğer iki gücün hâkimiyetinden dolayı doğru bildiklerini yapamamaktadırlar.

c) Sapmış şehir (medine-i dâlle): Bu şehir halkı, düşünme gücü eksik olduğu için hurafeleri, batıl inançları ve bozuk kanunları doğru kabul eder. Bunların da bir araya gelmelerinin nedeni, bu ortak inanç ve kabulleridir.

İyilik ve erdem üzerine kurulmuş olan bir şehrin, Kınalızâde'ye göre sonradan şekil değiştirerek kötülük şehri ya da erdemden yoksun şehir haline dönüşmesi mümkündür. Bunun tersi de doğrudur; kötü ve erdemsiz şehir, zamanla iyi ve erdemli şehre dönüşebilir. Ancak, idare ettiği şehirlerin iyi ve erdemli şehre dönüşmesi, büyük ölçüde devlet yöneticilerinin gayretine ve dirayetli yönetimine bağlıdır.

Kınalızâde'nin, şehirleri “erdemli” ve “erdemden yoksun” şeklinde tasnifinde ve bu tasnifin detaylarında büyük ölçüde Fârâbî'den ve daha sonra da Tûsî'den etkilendiği anlaşılmaktadır. Klasik İslâm ahlâk psikolojisindeki “nefsin güçleri”nin insanın ilişkileri ve eylemlerindeki etkinliğine, ayrıca bu etkinliğin oluşturduğu beraberliklere göre insan toplulukları farklı siyasî adlar almaktadır. Düşünme gücünün etkin olduğu şehir ve topluluklar “erdemli”, arzu ve öfke güçlerinin etkin olduğu şehir ve topluluklar ise “erdemden yoksun” olarak adlandırılmaktadır.¹¹

İki Türlü Siyaset

Kınalızâde toplumun şekillenmesinde, toplumda iyiliklerin ya da kötülüklerin yaygınlaşmasında, yöneticinin ve onun yönetim biçiminin rolünün büyük olduğu kanaatinde. Kısaca ona göre toplumun iyi ya kötü toplum olmasında siyasetin büyük etkisi vardır. Düşünürümüz bir bakıma “erdemli” ve “erdemden yoksun” şehir ayırımına uygun düşen bir yaklaşımla, siyaseti de ikiye ayırır:

- a) Erdeme dayalı siyaset
- b) Erdemden yoksun siyaset

Erdeme dayalı siyaset, tam ve mükemmel siyasettir. Böyle bir siyasetin amacı toplumu erdemli kılmak, bireyleri Allah'ın ahlâkı ile ahlâklandırmak ve toplum için gerekli olan mutluluğu elde etmektir. Bu siyaseti benimseyip uygulayan yönetici her şeyi adalet ilkesine uygun olarak yapar, halkını “dost” gibi görüp, onlara sevgi ve saygı ile muamele eder, onların büyüklerini “annesi-babası”, gençlerini “kardeşi”, küçüklerini de “çocukları” gibi görür. Aralarında böyle bir yakınlık oluşur. Erdemli yönetici, şehri hayır, iyilik ve güzelliklerle donatır, şahsî istek ve arzularını ise kontrol altına almayı başarır.

¹¹ Kınalızâde'nin erdemli ve erdemden yoksun şehirle ilgili açıklamaları için bkz. *Devlet ve Aile Ahlâkı*, s.175 vd. Ayrıca krşz. Fârâbî, *Ârâu Ehli'l-Medîneti'l-Fâdıla*, Kahire Tsz., s.90; Türkçe çev. Nafiz Danışman, İstanbul 1989 s.87 vd.; *es-Siyâsetü'l-Medeniyye* (Tahkik: Fevzi M. Neccar), Beyrut 1985, s.88; Nasîreddin Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsirî* (Çev. A. Vahap Taştan, Hâbil Nazlıgöl), Ankara 2005, s.271 vd.

Erdemden yoksun siyaset ise eksik ve “başkalarına üstünlük sağlama” düşüncesine dayanan bir siyaset biçimidir. Bunda yöneticinin amacı, üstünlük sağlama (tegallub) ve başkaları üzerinde hâkimiyet kurma, nefsanî arzu ve isteklerini gerçekleştirmektir. Bunun kaçınılmaz sonucu ise toplumda huzursuzluk, düzensizlik, mutsuzluk ve kötülüklerin yaygınlaşmasıdır. Bu siyaset tarzında yönetici şahsî çıkarları uğruna her türlü haksızlığı ve zulmü halkına reva görür, halkına “kul ve köle” muamelesi yapar. Bu anlayışta yönetici için her şey meşru ve helal, halk için ise haramdır.¹²

Devlet Başkanında Bulunması Gereken Nitelikler

Devlet başkanının karakterinin ve takip ettiği siyasetin yönetilenler üzerindeki etkisini dile getirirken Kınalızâde, “insanlar yöneticilerinin (meliklerinin) dini üzerinedir” sözünü¹³ nakleder. Yani halk için, başındaki yöneticinin inanç ve değerler dünyası ile yaşayış biçimi son derece önemlidir. Halk, yöneticisini taklit etme eğilimindedir. Eğer o, boğazına düşkün, arzu ve isteklerinin peşinde koşan biri ise, Kınalızâde’ye göre halkının bundan etkilenmemesi mümkün değildir. Ama o, hak ve hukukun temsilcisi, adaletten yana ve erdemli bir hayat sürüyorsa, halk da onun gibi olmaya çalışır.¹⁴

Durum böyle olunca, Kınalızâde eski filozoflara dayanarak devlet başkanında bulunması gereken yedi özellik zikreder:

1. Üstün gayret: Hem din hem de dünya işlerinde son derece gayretli olmak, halkı gözetmek, işleri güzellikle yürütmek, herkesin mutluluğunu temin etmeye çalışmaktır. Ülkeyi huzur ve güvenlik içerisinde, adalet ilkelerine uygun olarak yönetmek, askerin ve halkın kendisine itaatini sağlayıp, emir ve yasaklarının herkes tarafından gecikmeden yerine getirilmesini sağlamaktır.

2. Düşüncelerinin doğru, görüşlerinin isabetli olması: Kınalızâde’ye göre bu, iki şeyle gerçekleşir:

a) Zeki ve akıllı olarak yaratılmış olmak. Bu Allah vergisi olan bir şeydir.

b) Tecrübe ile. Eğer henüz pek tecrübe sahibi değilse, geçmiş devlet başkanlarının hayat tecrübelerini anlatan tarih kitaplarını çokça okuyarak bu eksikliğini giderebilir.

3. Azimli ve kararlı olmak: Bir yöneticinin bir işe karar verdikten ve bu hususta bütün çalışmaları yaptıktan sonra, vazgeçmeden o işi sonlandırmasıdır. Aslında bu özellik herkes için gerekli, ama devlet başkanı için herkesten daha fazla gereklidir. Çünkü onun kararı ve başladığı iş, çok kimseyi ilgilendirmektedir. Vazgeçtiği takdirde birçok kimse mağdur olabilir, hayal kırıklığı yaşayabilir.

4. Sabırlı ve tahammüllü olmak: Büyük sıkıntılara sabretmek ve büyük olaylar karşısında tahammül göstermek de devlet başkanına herkesten fazla gerekli

¹² Bkz. Kınalızâde, *Devlet ve Aile Ahlâkı*, s.187-188.

¹³ Ali el-Kârî bu sözün uydurma hadis olduğunu söyler. Bkz. Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa*, Beyrut 1971, s.367.

¹⁴ Aynı eser, s.189.

olan bir özelliktir. Yöneticinin bir işte acele ve sabırsız davranması, sıkıntılara göğüs germemesi, halkın ve ülkenin, din ve devletin zarar görmesine sebep olabilir.

5. Zenginlik: Kınalızâde, devlet başkanının, halkın malına göz dikmemesi için zengin ve varlıklı olması gerektiğini söyler. Yönetici, devlet malını harcamada orta bir yol takip etmeli; israftan da cimrilikten de kaçınmalıdır. Lüzumsuz yerlere harcayıp, ihtiyaç olan yere harcamamak, halkın haklı tepki ve şikâyetlerine sebep olacaktır.

6. Ordunun ve halkın kendisine bağlı olması: Devletin birliği, dirliği ve düzeni açısından ordunun, devlet adamlarının ve halkın devlet başkanına ve kanunlara bağlı ve itaatkâr olmaları gerekir. Devlet başkanı, dirayetli ve âdil yönetimi ile bunu başarmalıdır. Aksi halde huzur ve düzen bozulur, devlet zayıflar. Tarih bunun olumsuz örnekleri ile doludur. Akıllı hükümdar, asker ya da diğer yöneticilerden kendisine karşı bir hoşnutsuzluk hissettiği zaman, gecikmeden duruma müdahale edip o hoşnutsuzluğu giderir.

7. Asalet: Soylu bir aileye mensup olmak, devlet yönetiminde önemli başka bir özelliktir. İnsan, yaratılışı gereği, kendisiyle aynı seviyede olan birine itaatte çekingenlik gösterir. Ama ataları da devlet yönetiminde bulunmuş, yıllardır halkın itaat edip değer verdiği soylu bir aileden gelen biri, devletin başına geçtiğinde ona itaat edilmesi ve onun düzeni sağlaması, şüphesiz daha kolay olur.¹⁵

Toplumsal Sorunların Çözümünde Anahtar İki Kavram: Adalet ve Sevgi

Bir arada yaşayan insanların, aralarında birtakım sorunlar yaşaması kaçınılmazdır. Çünkü toplumu oluşturan bireylerin arzu ve isteklerinin, çıkar ve menfaatlerinin zaman zaman çatışması doğaldır. Önemli olan, bu çatışmaların büyüyüp toplumsal huzur ve düzeni bozacak noktaya gelmeden çözülmesidir. Kınalızâde'ye göre toplumun huzur ve düzenini sağlayacak, bireyleri başkasının hakkına tecavüz etmekten koruyacak olan şey; “en büyük siyaset”, yani en doğru yönetimdir. Düşünürümüz üç şeyi bu “en büyük siyaset”in aracı ve bir bakıma lâzımı olarak görür:

a. İlâhî kanun (nâmûs-ı şâri')

b. Kanunları uygulayıp hukuksuzluğa ve düzensizliğe engel olacak devlet başkanı (hâkim-i mâni')

c. İnsanların huzur ve mutluluğu için gerekli olan para (dînar-ı nâfi')¹⁶

Kınalızâde, hâkim-i mâni'i; ilâhî destek ve yardımla hem ülkesinin işlerini düzene koyan, hem de insanların maneviyatlarını kemale erdiren kimse” şeklinde tanımlar.¹⁷ Kısaca söylersek; ilâhî kanun, bu kanunu uygulayacak otorite ve para; toplum huzur ve düzeni için gerekli olan şeylerdir. Bunlar büyük ve yetkin siyasetin ön koşullarıdır. Kanunların doğru yapılması ve adaletli biçimde, doğru uygulanması, doğru siyaset için elbette önemlidir. Kınalızâde'nin bu yaklaşımını;

¹⁵ Aynı eser, s.191 vd.

¹⁶ Aynı eser, s.132-133.

¹⁷ Aynı eser, s.135.

“paranın yönetimi, devlet başkanının halkı yönetimi ve ilâhî kanunların yönetimi bir araya gelince en büyük yönetim ortaya çıkar” şeklinde okumak da mümkündür.¹⁸ Bunlar aynı zamanda adaletin gerçekleşmesi için gerekli olan şeylerdir. Nitekim Kınalızâde devlet başkanını “konuşan adalet (âdil-i nâtık)”, parayı ise “sessiz adalet” olarak tanımlar. Hâkim (geniş anlamda devlet yöneticisi), adaletin sesli savunucusu, para ise insanın menfaat ilişkilerinde adaleti “sessizce” gerçekleştiren araçtır. Birinden bir şey satın aldığımızda, onun karşılığında para ödeyerek menfaatleri karşılıklı dengelemiş oluruz. Bu bakımdan para alış-verişte adaleti sağlamak için gereklidir. Fakat para, adaleti sağlamada her zaman yeterli olmaz. O noktada anlaşmazlığı giderip, haksızlığı ortadan kaldıracak, zayıfın hakkını koruyacak birine ihtiyaç vardır ki o da “konuşan adalet” olan devlet başkanıdır.¹⁹ Bu durumda siyaset, toplumda çok yönlü olarak adaleti sağlayan bir “araç” olmaktadır. Dolayısıyla Kınalızâde’nin siyaset felsefesinde toplumsal huzur ve düzenin sağlanmasında çok önemli iki kavram öne çıkmaktadır: “Adalet” ve biraz sonra ifade edeceğimiz gibi, “sevgi”.

Adalet, herkes için gerekli, ama devlet başkanı için çok daha fazla gerekli olan bir kavramdır.²⁰ Çünkü insan ilişkileri ve toplum yönetimi adalet üzerine kurulduğu zaman “toplumsal denge” sağlanabilir. Devlet başkanının adaleti sağlama görevi yanında itidali sağlama görevi de vardır. Nitekim düşünürümüz devlet yönetiminde “adalet”e vurgu yaparken, bu kavramın türediği kökten; “itidal” kavramından hareket eder. İtidal; dengeli (mutedil) olma, dengeyi bulma, dengeli davranma, orta yolu bulma demektir. Kınalızâde toplumsal dengenin önemini anlatırken, adaleti gerçekleştirmenin üç şartını zikreder ve örneklerle bunların uzun açıklamalarını yapar. Bu şartlar aynı zamanda devlet başkanının halkla ilişkisinde dikkat etmesi gereken hususlardır:

1. Birinci şart herkese eşit muamele etmektir. Bu bağlamda Kınalızâde toplumu bir bedene benzeterek toplumsal yapının unsurları ile insan bedeninin ana unsurları arasında bir ilişki kurar:

a. Birinci unsur sudur. Toplumun suyu ulema’dır. En geniş anlamda, topluma bilgisiyle hizmet edenler; ulema ve hukukçular, yazarlar ve iktisatçılar, hekimler, şairler, müneccim ve mühendislerdir. Nasıl her canlı sudan yaratılmışsa, toplum da bunlarla hayat bulmaktadır.

b. Toplumun ateşi, savaştı (muharip) sınıfıdır. Bunlar ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlar. Muharip sınıfın görevini yerine getirmemesi veya görevi olmayan işlerle uğraşması, toplumun huzur ve güvenliğini alt üst eder.

c. Toplumun havası, tüccar ve iş adamları sınıfıdır. Bunlar hayatın düzenini sağlamak için çeşitli iş imkânları oluşturarak, toplum için gerekli olan malları üreterek, ithalat ve ihracat ile adeta topluma nefes aldırırlar.

d. Tarımla uğraşanlar ise, toplumun toprağını teşkil eder. Bunlar da halkın yiyeceğini, her türlü sebze ve meyve ihtiyacını karşılar. Bunların çalışması,

¹⁸ Bkz. Oktay, *age.*, s.469.

¹⁹ Aynı eser, s.490.

²⁰ Kınalızâde, *age.*, s.215.

toplumun zorunlu ihtiyaçları açısından, diğ er sınıfların çalışmalarından daha önemlidir.

Kınalızade, toplum yönetiminde temel problemin, bu unsurlar arasında dengeyi sağlamak olduğunu söyler. Bedenimizdeki unsurlardan biri diğ erlerine üstünlük sağladığında nasıl bedenin dengesi (itidal) bozulur ve hastalığa sebep olursa, bu sınıflardan birinin diğ erlerine h kimiyeti ya da görevleri dışına çıkması da toplumsal dengenin bozulmasına sebep olur.²¹ İşte toplumda bu dengeyi sağlayacak olan, adaletli bir yönetimdir. Kınalızâde'nin tıpkı Tûsî gibi, devlet başkanını bir doktora benzetmesi²², bu bağlamda gerçekten önemlidir.

2. Adaleti gerçekleştirmenin ikinci şartı; devlet başkanının şehir halkını ve toplum bireylerini yeteneklerine ve becerilerine göre koruyup gözetmesi, yeteneklerini ortaya koymalarına imkân tanınması, iştişare edilecek olanlarla iştişare etmesi, uzak durulması gereken kimselerden de uzak durması lazımdır.

3. İyilik ve yardımın da aynı ölçüler çerçevesinde yapılması gerekir. Devletin imkânları vatandaşa yansıtılırken adam kayırma ya da herhangi bir haksızlığa sebebiyet vermeden, herkese hak ettiğini vermek ve herkesi hak ettiği yere getirmek l zımdır. Eğer birine bir şey eksik verildiyse, bu ona yapılmış bir haksızlık; fazla verildiyse, başkasına yapılmış bir haksızlık olur. Bundan dolayı herkese hak ettiğini vermek adaletin gereğidir.

Bunların gerçekleştirilmesi gerçekte adaletin gerçekleştirilmesidir. Bunu gerçekleştirecek devlet başkanı da ilahi kanunu bilen, ilmi kendisine rehber edinen, her işi ehline veren, halkın ihtiyaç ve sıkıntılarından haberdar olup, gerekenleri yerine getiren, sevgi ve affı daima ön planda tutan bir kimse olmalıdır.

Bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, Kınalızâde'ye göre toplumda huzur ve dengeyi sağlamanın, ihtilaf ve çekişmeleri gidermenin yolu adalettir. Bu geniş anlamıyla adalet herkese l zımdır. Ama Kınalızâde haklı olarak, tıpkı Tûsî gibi "sevgi"yi adaletin önünde ve ondan üstün tutar: "Sevgi adaletten üstündür. Sevginin olduğu yerde adalet ihtiyaç kalmaz."²³ Eğer insanlar arasında sevgi yaygın ise, kavga nedeni olacak ihtilaflar ve ayrışmalar olmaz. Küçük bağı ihtilaf ve ayrışmalar olursa bile, sevgi onları tolere eder. Konu ya da konular hukuka intikal etmez. Nasıl hukuk bir bakıma ahlâkın zayıfladığı noktalarda çok gerekli bir şeyse, adalet de sevginin ortadan kalktığı zaman ihtiyaç hissedilen bir şeydir. Bu bakımdan Kınalızâde'ye göre sevgi, doğal bir birliğe, adalet ise yapay birliğe benzer. Düşünürümüz, toplumsal huzur ve düzenin sağlanması sevgiyi adaletin önüne koyarken, çok önemli bir noktaya işaret etmektedir. Bu açıdan, toplumda sevginin yaygınlaşması, hukuk ve adaletle olan ihtiyaı azaltacaktır. Sevgi yayıldığı oranda adalet sisteminin yükü hafifleyecektir. Dolayısıyla sevgi, insanlar bir arada yaşarken ortaya çıkabilecek problemlerin  n n  kesen en önemli etkidir.

Kınalızâde'nin siyaset felsefesi ya da devlet ahlâkına ilişkin bu düşünceleri bugün de güncelliğini korumaktadır. "Adalet"i vazgeçilmez bir ilke olarak kabul

²¹ Aynı eser, s.217.

²² Bkz. Tûsî, *age.*, s.249-250; Kınalızâde, *age.*, s.209.

²³ Aynı eser, s.141, 142; Bkz. Tûsî, *age.*, s.252.

eden, ama ondan da önce “sevgi”yi öne çıkaran bir siyaset felsefesi, kanaatimizce çağdaş devlet yönetiminde de önemsenmesi gereken bir yaklaşımdır. Adaleti daha genelleştirerek, insan hakları bağlamında uluslararası hukuka taşıdığımızda, bu kavramın, bölgesel çatışma ve savaşların yaygın olduğu dünyamızda, uluslararası ilişkilerde ne kadar büyük önem arzettiği kolaylıkla teslim edilir.

Sonuç

Kınalızâde önemli bir Osmanlı ahlâkçısıdır. O, *Ahlâk-ı Alâî*’nin bir bölümünü siyaset felsefesine ayırmıştır. Onun, siyaset felsefesinde kısmen Platon ve Aristo’dan, ama daha çok da Fârâbî, Tûsî ve Devvânî’den etkilendiği anlaşılmaktadır. Kınalızâde, insanın doğal olarak medenî ve toplumsal bir varlık olduğunu düşünür. Toplumun olduğu yerde yine doğal olarak “siyaset” olacaktır. Ama bu siyasetin niteliği önemlidir. Kınalızâde’nin “ahlâk”ı öne çıkaran ve “erdem”e vurgu yapan bir siyaset felsefesi benimsediği anlaşılmaktadır. Onun için o, “erdemli siyaset” ve “erdemli devlet” üzerinde ısrarla durur. Devlet başkanının sahip olması gereken nitelikleri tek tek açıklar. Toplumsal ve siyasal sorunların çözümünde özellikle “adalet” ve “sevgi” kavramlarının altını çizer. Adalet, toplumsal huzur ve denge için çok önemli, anahtar bir kavram, ama sevgi ondan daha önemli ve onu önceleyen bir kavramdır. Çünkü Kınalızâde’ye göre, sevginin olduğu yerde adaletle ihtiyaç olmaz. O halde devlet yöneticisinin toplumsal huzur ve barış için yapması gereken; öncelikle sevgiyi, sonra da adaleti yerleştirmek ve bunları yaymaktır.

Kaynakça

- Abdülhak Adnan Adıvar, “Kınalızâde Ali Efendi”, *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B. Yay., İstanbul 1977.
- Ahmet Kahraman, “Ahlâk-ı Alâî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, c.II, s.15-16. .
- Hasan Aksoy, “Kınalızâde Ali Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, c.25, s.416-417.
- Ali el-Kârî, *el-Esrâru’l-Merfûa*, Beyrut 1971.
- Atâî, *Zeyl-i Şakâik* (Ed. A. Özcan), Çağrı Yay., İstanbul Ts.
- Mehmet Ali Aynî, *Türk Ahlâkçıları*, İstanbul 1993.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333.
- Mehmed Çavuşoğlu, “Kınalızâde, Ala’ Al-Din Ali Celebi” *Encyclopaedia of Islam*, E.J.Biril.
- Fârâbî, *Ârâu Ehli’l-Medîneti’l-Fâdila*, Kahire Tsz.; Türkçe çev. Nafiz Danışman, İstanbul 1989.
-, *es-Siyâsetü’l-Medeniyye* (Tahkik: Fevzi M. Neccar), Beyrut 1985.
- Ferid Kam, “Kınalızâde Ali Çelebi”, *Dârulfunûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I/4 (1332).

- Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî* (Yayına Hazırlayan: Hüseyin Algül, “*Devlet ve Aile Ahlâkı*” bölümlerini aynı adla yayına hazırlayan: Ahmet Kahraman), Tercüman 1001 Temel Eser dizisi, İstanbul, Ts.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiratü’ş-Şuarâ*, Ankara 1989.
- Nasîreddin Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsirî* (Çev. A. Vahap Taştan, Hâbil Nazlıgöl), Ankara 2005.
- Ayşe Sıdika Oktay, *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Bahtiyar Hüseyin Sıddıkî, “*Nasîruddin Tûsî*” (Çev. Kasım Turhan, *İslâm Düşüncesi Tarihi*, Ed. M. M. Şerif, içinde), İnsan Yay., İstanbul 1990.
- Enver Uysal, “Ferit Kam’ın Tercüme-i Hal Hakkındaki Düşünceleri ve Kınalızâde ile İlgili Bir Denemesi”, *U.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1986, c.I, sayı:1.